

نقل قرائات قرآن

مسئله تواتر و پیدایی قرائت‌های شاذ

Shady Hekmat Nasser
***The Transmission of the Variant Readings of the Qur'ān:
The Problem of Tawātur and the Emergence of Shawādh***
(Texts and Studies on the Qur'ān)
Brill, 2012

سرشناسه: ناصر، شادی حکمت

Nasser, Shady Hekmat

عنوان و نام پدیدآور: نقل قرائت‌های قرآن: مسئله تواتر و پیدایی قرائات شاذ/ نویسنده شادی حکمت ناصر؛ مترجم الهه شاه‌پسند، ولی عبدی.

مشخصات نشر: تهران: نشر کرگدن، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳۰۹ ص.:: جدول: ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

فروست: مجموعه اسلام پژوهی/ دبیر مجموعه مهرداد عباسی.

شابک: 978-622-6420-61-7

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: عنوان اصلی:

The transmission of the variant readings of the Qur'ān : the problem of "tawātur" and the emergence of "shawādh", 2013.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۸۷] - ۳۰۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: مسئله تواتر و پیدایی قرائات شاذ.

موضوع: قرآن -- قرائت

موضوع: Qur'an -- Readings

موضوع: قرآن -- تصحیح انتقادی

موضوع: Qur'an -- Criticism, Textual

شناسه افزوده: شاه‌پسند، الهه، ۱۳۶۴ - ، مترجم

شناسه افزوده: عبدی، ولی، ۱۳۶۲ - ، مترجم

رده بندی کنگره: BP۷۴

رده بندی دیویی: ۱۵۱/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۶۸۵۶۲

نقل قرائات قرآن

مسئله تواتر و پیدایی قرائت‌های شاذ

شادی حکمت ناصر

ترجمه

الهه شاه‌پسند و ولی عبدی

نشرکردن

نشر کرگدن

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.
نشر کرگدن: تهران، صندوق پستی ۱۷۱۶ - ۱۳۱۴۵
www.kargadanpub.com
telegram.me/kargadanpub
instagram.com/kargadan.pub

مجموعه اسلام‌پژوهی - ۳

دبیر مجموعه: مهرداد عباسی

نقل قرائت قرآن: مسئله تواتر و پیدایی قرائت‌های شاذ

نویسنده: شادی حکمت ناصر

مترجمان: الهه شاه‌پسند (هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم)،

ولی عبدی (هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد)

ویراستار علمی: مهرداد عباسی

نسخه‌پرداز: شادی جاجرمی‌زاده

مدیر هنری: سحر ترهنده

ناظر چاپ: علی محمدپور

لیتوگرافی: نقش سبز

چاپ و صحافی: زعفران

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۲۰-۶۱-۷

چاپ اول: ۱۳۹۸

تیراژ: ۷۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰۰ تومان

یادداشت دبیر مجموعه

از زمان تدوین قرآن به‌عنوان نخستین و معتبرترین منبع مکتوب اسلامی تا به امروز، دانشمندان مسلمان آثاری پُرشمار در عرصه‌های گوناگون تفسیر، حدیث، تاریخ، فقه، اخلاق، کلام و فلسفه تألیف کرده‌اند و کتابخانه‌ای غنی از علوم اسلامی به جای گذاشته‌اند. شناخت دقیق و عمیق این میراث مکتوب از مهم‌ترین برنامه‌ها در پژوهش‌های معاصر در حوزه اسلام است. مجموعه «اسلام‌پژوهی» مجالی است برای معرفی و انتشار آثاری که به‌نحوی نظام‌مند و با استفاده از روش‌ها و ابزارهای نوین به پژوهش در این میراث پرداخته‌اند.

اینک و در آستانه دهه سوم سده بیست‌ویکم میلادی بی‌تردید نمی‌توان اسلام‌پژوهی را در مرزها و محدوده‌های جغرافیایی، زبانی و عقیدتی محصور کرد و هیچ محققی را از پژوهش درباره متون مقدس اسلام و بررسی عقاید و اعمال مسلمانان بازداشت. قرآن متنی وحیانی متعلق به ادبیات مکتوب جهان است و تاریخ جزیره العرب در زمان ظهور اسلام بخشی مهم از تاریخ خاورمیانه در دوران باستان متأخر به شمار می‌آید. وانگهی، مرزهای جهان اسلام در دنیای معاصر بسیار گسترده‌تر از سده‌های پیشین است و مسلمانان فراوانی در اقصا نقاط دنیا از جمله اروپا، امریکا، چین، روسیه و اندونزی حضور دارند. از این‌رو، کاملاً طبیعی است که محققان رشته‌های گوناگونی چون زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی، باستان‌شناسی، قوم‌شناسی، مردم‌شناسی، دین‌شناسی و نیز مطالعات تاریخ سیاسی، تاریخ اجتماعی و تاریخ فرهنگی با خاستگاه‌ها و رویکردهای متنوع و متکثر مستقیم یا غیرمستقیم به شناخت

اسلام و اندیشه و عمل مسلمانان روی آورند. امروزه مطالعهٔ دین اسلام از جنبه‌های گوناگون به برنامه‌ای پژوهشی در محافل علمی بسیاری از کشورهای جهان، به‌ویژه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های تحقیقاتی اروپا و امریکای شمالی، تبدیل شده است. در چند دههٔ اخیر، انتشار آثار متعددی در شکل‌های گوناگون تک‌نگاری، مجموعه‌مقاله، کتاب راهنما، دست‌نامه و دائرةالمعارف در برنامهٔ کار برخی ناشران بزرگ و معتبر غربی قرار گرفته است، تا جایی که مجموعه‌هایی خاص را به موضوعات مرتبط با اسلام و اندیشهٔ اسلامی اختصاص داده‌اند.

مجموعهٔ «اسلام‌پژوهی» در پی این است که از طریق ترجمهٔ برخی آثار معتبر در حوزهٔ مطالعات اسلام که به زبان‌های اروپایی منتشر می‌شوند، تصویری واقعی از پیش‌فرض‌ها، مسئله‌ها، روش‌ها و دیدگاه‌های جدید در این حوزه عرضه کند و رهیافت‌ها و چشم‌اندازهای نوین اسلام‌پژوهی را پیش روی پژوهشگران و علاقه‌مندان قرار دهد. هدف پدیدآورندگان این مجموعه نه صرفاً کاری حرفه‌ای برای برگردان چند کتاب از زبانی به زبان دیگر، بلکه تلاشی است در جهت دفاع از پژوهش بی‌طرفانه و عینی‌گرایانه در بررسی اسلام و گامی است در راستای تقویت گفتمان علمی و دانشگاهی در عرصهٔ اسلام‌پژوهی به زبان فارسی. از این رو، معیار انتخاب آثار این مجموعه برخورداری از رویکرد آکادمیک و انتقادی و مراعات معیارهای محققانه در تراز بین‌المللی است. امید می‌رود معرفی و رواج این قبیل پژوهش‌ها در ایجاد تحول در پارادایم اسلام‌پژوهی به زبان فارسی مؤثر افتد و مسیر دستیابی به وضعی مطلوب‌تر در مطالعات اسلامی را هموارتر کند.

فهرست

۱	پیش‌گفتار ترجمه فارسی
۹	مقدمه
۱۳	فصل نخست: اختلاف قرائات و «سبعة أحرف» قرآن
۱۶	جمع و تدوین قرآن
۲۳	سبعة أحرف
۲۶	تاریخ‌گذاری حدیث سبعة أحرف
۳۳	تحلیل روایات مربوط به سبعة أحرف
۳۹	چند سرنخ احتمالی درباره معنای «حرف»
۴۱	دیدگاه شیعیان درباره قرآن، قرائات و سبعة أحرف
۴۳	نتیجه‌گیری
۴۵	فصل دوم: ابن‌مجاهد و رسمیت بخشی به قرائت‌های هفت‌گانه
۴۶	مجموعه‌های قرائات پیش از ابن‌مجاهد
۵۰	طبری (د. ۳۱۰)
۵۹	ابن‌مجاهد و کتاب السبعة
۶۰	قرائات به منزله احکام فقهی
۶۴	معیارهای ابن‌مجاهد در انتخاب قاریان هفت‌گانه
۶۶	انتخاب قاریان هفت‌گانه

۷۵	قراءات پس از ابن مجاهد
۷۸	تواتر قراءات رسمی
۷۹	تواتر از نگاه اصولیان
۸۵	تواتر از نگاه محدثان
۸۷	تواتر بین اصول فقه و حدیث
۹۰	نتیجه‌گیری
۹۳	فصل سوم: «حدّ القرآن» و تواتر قراءات رسمی
۹۵	دبوسی (د. ۴۳۰)
۹۶	ابن حزم (د. ۴۵۶)
۹۷	بزدوی (د. ۴۸۴) و سرخسی (د. ۴۹۰)
۹۸	غزالی (د. ۵۰۵)
۹۹	آمدی (د. ۶۳۱)
۱۰۰	ابن حاجب (د. ۶۴۶)
۱۰۰	شوکانی (د. ۱۲۵۵)
۱۰۱	خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۰۲	بَسْمَلَه
۱۰۴	باقلانی (د. ۴۰۳)
۱۱۰	ابن مسعود و آیه ۸۹ مائده
۱۱۱	خلاصه و نکات
۱۱۲	تواتر قراءات هفت‌گانه/ده‌گانه
۱۱۴	ابن حاجب و شارحان او: سبکی و ایجی
۱۱۵	زرکشی (د. ۷۹۴)
۱۱۸	ابوبکر ابن عربی (د. ۵۴۳)
۱۲۲	شوکانی (د. ۱۲۵۰)
۱۲۳	زحیلی و اصولیان معاصر
۱۲۴	خلاصه و نکات

۱۲۶	شعیان و هفت/ده قرائت
۱۳۰	نتیجه‌گیری
۱۳۱	فصل چهارم: نقل قرائت‌های رسمی و پیدایش قرائت‌های شاذ
۱۳۲	پیشینه
۱۳۵	«فرش» و «اصول»
۱۳۸	نقل قرائات مشهور
۱۴۴	راویان بی‌واسطه قاریان هفت‌گانه
۱۵۳	اعتباربخشی به قرائات رسمی و پیدایش شواذ خلاف قاعده
۱۷۹	خلاصه بحث و نکات
۱۸۲	شواذ از طریق «رنم»ها (رشته‌نقل‌های منفرد)
۱۸۵	خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۸۷	فصل پنجم: ماهیت اختلاف قرائات
۱۸۹	گونه‌های اختلاف
۲۰۲	فهرست‌های قرائات قرآنی و اختلافات شعری
۲۰۲	بخش نخست: قرائات قرآنی
۲۵۴	بخش دوم: اختلافات شعری
۲۷۸	خلاصه و تحلیل
۲۸۴	خلاصه و نکات
۲۸۵	نتیجه‌گیری و پژوهش‌های آینده
۲۹۱	منابع
۳۰۹	نمایه

به:

سامی مکارم (۱۹۳۱-۲۰۱۲)

مؤلف

پیش‌گفتار ترجمه فارسی

از دیرباز، مطالعه و تدوین در علم قرائات بیشتر در بین اهل سنت رواج داشته است. نگارش آثار بزرگ و کوچک قرائات، احتجاج‌نویسی و پرداختن به قرائات شاذّ زمینه‌های سنتی مطالعات آنان بوده است. در دوره معاصر، پژوهش‌های اهل سنت علاوه بر تصحیح و بازنشر آثار کهن قرائی، به مطالعات زبان‌شناختی درباره قرائات نیز متمایل شده است. اما شیعیان به دلیل اعتقاد به یگانگی قرائت منزل، از همان دوران نخست، این رشته را چندان جدی نگرفتند. در کارنامه کم‌حجم مطالعات سنتی شیعه در حوزه قرائات، آثاری همچون مجموعه‌های کوچک قرائی منسوب به برخی اصحاب ائمه و مباحثی نه‌چندان مفصل در «کتاب الصلاة» کتب فقهی، به مناسبت بحث قرائت حمد و سوره نماز، دیده می‌شود. در عین حال، در دوره معاصر، تمایلی به پژوهش‌های انتقادی درباره قرائات به وجود آمده است. این پژوهش‌ها بیشتر متأثر از رواج نگاه تاریخی غربیان به قرآن در سده اخیر است که نگارش کتاب‌هایی با عنوان «تاریخ قرآن» را رونق بخشیده است. پس از چندی، این مطالعات تخصصی‌تر شده و به دو زیرشاخه کلی تاریخ جمع و کتابت قرآن و تاریخ قرائات قرآن تقسیم شده است.

آثاری که در دوره معاصر به زبان‌های فارسی و عربی در باب تاریخ قرائات به نگارش درآمده‌اند، غالباً رویکردی سنتی دارند و روشی خاص ندارند. به همین دلیل، تألیف و ترجمه آثاری که به صورتی روشمند به این موضوع پرداخته‌اند، می‌تواند دریچه‌ای تازه به مطالعات قرائی بگشاید و ذائقه مخاطب را تغییر دهد.

اثر حاضر یکی از همین آثار است. کتاب *نقل قرائات قرآن: مسئله تواتر و پیدایی قرائت‌های شاذ* مهم‌ترین اثر شادی حکمت ناصر است که ترجمه آن تقدیم خوانندگان می‌شود. آنچه این کتاب را شایسته ترجمه کرده است نگاه در زمانی و روشمند نویسنده به برخی مسائل علم قرائات است. تحلیل روند تحولات این حوزه علمی با استفاده از روش‌های مطرح در مطالعات جدید حدیثی می‌تواند مبحث قرائات را به قرین دیرینه‌اش علوم حدیث پیوند زند و امکان استفاده از دستاوردهای حدیثی در حوزه قرائات را بیش از پیش آشکار کند. این امر پژوهش‌های مرتبط با قرائات را از وضعیت راكد کنونی خارج می‌کند.

اثر ناصر در میان مطالعات غربی در حوزه پژوهشی قرائات اثری تازه و درخور توجه ارزیابی شده است. اندرو ریپین در معرفی و مروری کلی بر این کتاب نوشته است که کتاب ناصر می‌تواند به محوری برای همه پژوهش‌های آینده در این حوزه تبدیل شود. محقق دیگری نیز در مقاله‌ای مروری، اگرچه روش ناصر را در گردآوری سازوکارهای نقل قرائات و شعر کهن اسلامی نیازمند مطالعه و توسعه‌ای بیشتر (از جمله با تحلیل داده‌های دیگر) می‌داند، معتقد است کتاب او را باید مقدمه خوبی بر مطالعات انتقادی قرائات دانست که در آن تلاش می‌شود با استفاده از روش‌های آکادمیک استنتاج و استدلال، از کلیشه‌های سنتی رویکرد دینی عبور شود.^۱

***

کتاب حاضر پنج فصل دارد. ارتباط وثیق بحث قرائت و کتابت و تأثیری که گفته می‌شود ویژگی‌های رسم الخط آغازین بر شکل‌گیری اختلاف قرائات داشته، موجب شده است که نویسنده برای ورود به مباحث خود، در فصل نخست، مروری بر دیدگاه‌های غربی درباره جمع قرآن و تاریخ‌گذاری آن داشته باشد. روایات «سبعة أحرف» نیز که به منزله تنها مجوز شرعی برای تعدد قرائات مورد استفاده دانشمندان

۱. مشخصات چاپ این دو مقاله مروری به ترتیب از این قرار است:

Islam and Christian-Muslim Relations, vol. 25:3 (2014), pp. 394-397 (by Andrew Rippin); *Bulletin critique des Annales islamologiques*, vol. 30 (2016), pp. 31-33 (by Marcin Grodzki).

اهل سنت بوده است، مقدمه‌ای ضروری برای این مبحث به شمار می‌رود. ناصر با تحلیل اسناد-متن این روایات به روشی که هارالد موتسکی آن را به تکامل رساند، رواج این اخبار را در اواخر سده اول هجری تاریخ‌گذاری کرده است.

فصل دوم به بررسی نقش ابن‌مجاهد در رسمیت بخشیدن به قرائت‌های هفت‌گانه اختصاص دارد که یکی از نقاط اصلی تمرکز ناصر است. او توانسته است مباحثی جدید را در این فصل مطرح کند. تحلیل او از انتخاب هفت قاری متفاوت با دیدگاه مشهوری است که در آن گفته می‌شود ابن‌مجاهد با این انتخاب قصد داشت از رواج روایات «سبعة أحرف» استفاده کند و این هفت قرائت را رسمیت ببخشد؛ در نتیجه این دیدگاه مشهور، انتخاب سه قاری از کوفه، تنها برای تکمیل عدد و رساندن آن به «هفت» بوده است. برخلاف این نظر، ناصر تأکید دارد موقعیت پیچیده سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کوفه موجب انتخاب سه قرائت از آن شهر شده است. در همین فصل، نویسنده با بررسی دیدگاه‌های برجای مانده از صاحبان مجموعه‌های قرائی پیش از ابن‌مجاهد، نشان داده است آنها هیچ‌گاه همه قرائات را منزل و الهی نمی‌دانستند و هیچ تلاشی نیز برای ایجاد مجموعه‌ای رسمی برای قرائات نکردند، چنان‌که خود ابن‌مجاهد نیز قرائات را منزل و الهی نمی‌شمرد، همان‌گونه که اختلاف آرای فقهی فقیهان را الهی نمی‌دانست.

در فصل سوم، نویسنده برای بررسی تواتر قرائات، ابتدا از مفهوم تواتر نزد اصولیان آغاز کرده و سپس به مفهوم آن نزد محدثان روی آورده است. او به‌نیکی دریافته است که این مفهوم پیش از حدیث، در فضای اصول فقه - که به میزان یقین‌بخشی و علم حاصل از هر دلیل فقهی توجه می‌کرد - مطرح شد. تعلق مفهوم تواتر به مباحث نظری حوزه اصول فقه مشکلاتی را برای علمای حدیث و قرائت ایجاد کرد؛ این مفهوم تکامل یافته در اصول فقه بر احادیث و قرائات قابل تطبیق نبود و بنابراین، مفاهیمی چون «تواتر نزد گروهی خاص» شکل گرفت. ناصر تعریف اصولیان از قرآن را پیش کشیده است تا نشان دهد «تواتر» یا قید مهمی در این تعریف‌ها بوده یا دست‌کم شرط اصلی وثاقت و اعتبار قرآن بوده است. او با اکتفا به نقل تعریف‌های اصولیان مسلمان از تواتر، این پرسش را پیش می‌کشد که اگر متن قرآن متواتر است و قرائات وسیله‌ای برای خواندن این

متن‌اند، چگونه ممکن است این متن متواتر را با قرائاتی غیرمتواتر خواند؟ پیش از شکل‌گیری اندیشه تواتر قرائات، علمای قرائات قبول داشتند که قرآن متواتر است، اما قرائات را متواتر نمی‌شمردند. با وجود این، ناصر به دیدگاهی که اصل کلمات قرآن را متواتر و درعین حال قرائات را که شیوه خوانش این متن‌اند، غیرمتواتر می‌شمارد، جز به اشاره نپرداخته است، که می‌توانست بیشتر به این مسئله توجه کند، به‌ویژه با این مبنا که قرائات در واقع تفسیر و بازتعبیر قاریان از رسم مصحف عثمانی‌اند. این دیدگاه را نویسندگان بارها نقل کرده و به نظر می‌رسد تا اندازه‌ای پذیرفته است.

ناصر در فصل چهارم که مشتمل بر بسیاری از نوآوری‌های او در کتاب حاضر است، توانسته با نگاهی در زمانی و مقایسه اسناد نقل قرائات رسمی در آثار ابن‌مجاهد، ابن‌غلبون و دانی به تاریخ و شیوه تعیین دو راوی اصلی قرائات رسمی در سنت مطالعات قرائی دست یابد. اینکه چرا گاه این دو راوی از نسل راویان بی‌واسطه و گاه از راویان طبقات بعد بوده‌اند، پرسشی است که در این فصل پاسخ می‌گیرد و در ضمن این پاسخ تحلیلی تازه از پیدایی قرائات شاذّ به دست می‌آید. ناصر توجه دارد که مفهوم قرائت شاذّ در طول زمان دچار تغییراتی شده است. با این حال، او نشان می‌دهد چگونه برخی قرائات، با وجود برخورداری از شرایط قرائت قابل قبول، به محدوده قرائت‌های شاذّ راه یافته‌اند. نویسندگان در موارد متعدد و از جمله این فصل، به تأثیر راه‌یابی الگوهای حدیثی به حوزه قرائات توجه می‌کند.

در فصل پنجم و پایانی، که به بررسی ماهیت اختلاف قرائات اختصاص دارد، نویسندگان می‌خواهد بدانند آیا این اختلافات صرفاً برخاسته از رسم الخط مصحف عثمانی‌اند یا می‌توان دست‌کم بخشی از آنها را، همچون بیشتر اختلافات موجود در شعر کهن عربی، ناشی از نقل شفاهی دانست؟ او این اختلافات را به تفکیک دسته‌بندی و نام‌گذاری کرده و به گونه‌هایی مشابه در هر دو متن دست یافته است، که درصد وقوع آنها در دو متن گاه مشابه و گاه بسیار متفاوت است. او تفاوت‌ها را با توجه به ماهیت متفاوت این دو متن تحلیل کرده است.

***

مطالعات تاریخ قرآن در غرب به‌وضوح متأثر از روش و محتوای مطالعات تاریخی کتاب مقدس است. این مسئله با نگاهی به نگاشته‌های غربیان در تاریخ قرآن، به‌خصوص تاریخ قرآن نلدکه، قابل تشخیص است. این مسئله را نمی‌توان لزوماً نقص دانست، چراکه به‌رحال به دلیل برخی مشابهت‌ها بین قرآن و کتب مقدس، برخی وجوه اشتراک در مطالعات مرتبط با آنها نیز قابل انتظار است. درعین حال، نادیده گرفتن تفاوت‌های این متون به‌لحاظ محتوا و شیوه نقل به نتیجه‌هایی نادرست منجر خواهد شد. علاوه بر این، در نگاه غالب غربیان به قرآن، این اثر پدیده‌ای تاریخی است که از نقطه‌ای شروع شده و پس از مدتی به درجه‌ای از تکامل رسیده است. رویکرد صرفاً تاریخی و یک‌سویه نتیجه‌هایی در بر دارد که در برخی آثار غربیان، به‌ویژه آثار متقدم آنها، قابل مشاهده است. درعین حال، نمی‌توان رویکرد متعادلی را که به‌تازگی در آثار آنها درباره قرآن و حدیث به وجود آمده است، نادیده گرفت. رویکرد ناصر در این کتاب را نیز در امتداد همین رویکرد اخیر باید به شمار آورد.

یکی از نمودهای تأثیر مطالعات کتاب مقدس در مطالعات تاریخ قرآن استفاده از اصطلاح canon درباره مصحف رسمی عثمان یا قرائات رسمی است. فارغ از هرگونه داور، به‌کارگیری این اصطلاح نشان‌دهنده تشبیه فرایند جمع عثمان یا تسبیح ابن‌مجاهد به اقدام مسیحیان در به رسمیت شناختن چهار انجیل از بین دیگر اناجیل است. در کتاب حاضر نیز این اصطلاح با بسامدی قابل توجه درباره قرائاتی که رسمیت یافته و به‌گونه‌ای قانون تبدیل شده‌اند، به کار رفته است. من برای یافتن معادلی مناسب برای این اصطلاح از خود نویسنده هم کمک خواستم و او در پاسخ توضیح داد که در این کتاب واژه canon و مشتقات آن را در بافت قرائات برای بیان این مفهوم به کار گرفته است که برخی قرائات از بین دیگر قرائات انتخاب و استانداردسازی شده‌اند. به‌گفته او، در عربی قدیم و جدید واژه‌ها و اصطلاحاتی نزدیک به این مفهوم وجود دارند، اما همگی معانی ضمنی متفاوتی دارند. در نتیجه، به نظر می‌رسد نویسنده در متن انگلیسی، به هدف انتقال

دقیق معنا، این اصطلاح را از ادبیات مسیحی وام گرفته و برای هفت قرائت ابن مجاهد، ده قرائت ابن جزری و دو راوی اصلی قرائات مشهور در سیاق‌هایی متفاوت به کار برده است. در برگردان فارسی این اصطلاح در سراسر متن، از تعبیر «رسمی» و مشتقات آن استفاده شده است.

***

آقای دکتر شادی حکمت ناصر متولد کویت و رشديافته نبطیه در جنوب لبنان است. او در دو رشته شیمی و ادبیات عرب از دانشگاه امریکایی بیروت فارغ‌التحصیل شد. درجه دکتری خود را در رشته مطالعات عربی و اسلامی دانشگاه هاروارد با راهنمایی ولفهارت هاینریکس گرفت. ناصر سه سال مدرس ارشد ادبیات عرب و هماهنگ‌کننده برنامه زبان عربی دانشگاه ییل بود. در ۲۰۱۳ به‌عنوان مدرس مطالعات عربی کلاسیک دانشگاه کمبریج منصوب شد و اکنون استادیار مطالعات عربی کلاسیک دانشگاه هاروارد است. پژوهش‌های او اغلب در حوزه مطالعات قرآنی است و در این بین، بیشترین تمرکزش بر تاریخ قرآن و قرائات است. نخستین کتاب ناصر اثر حاضر است که در ۲۰۱۳ در انتشارات بریل منتشر شد. ناصر در حوزه قرائات، پس از این کتاب، چهار مقاله نیز با رویکرد تاریخی و فقهی منتشر کرده است که همه آنها به فارسی ترجمه شده‌اند و در آینده نزدیک به‌کوشش نگارنده این سطور، در کنار مقالاتی از دیگر نویسندگان غربی درباره قرائات، در قالب مجموعه‌ای چاپ خواهند شد.

در متن انگلیسی کتاب، نویسنده برای ترجمه آیات قرآن در تمام موارد از ترجمه آربری بهره گرفته است، مگر آنجا که قصد نقل قرائت خاصی را داشته که خود آن قرائت را ترجمه کرده است. اما در متن فارسی، ترجمه فارسی محمدمهدی فولادوند اصل قرار گرفته است و هر جا قرائت خاصی از آیه ارائه شده، این ترجمه، مطابق با همان قرائت و ترجمه انگلیسی ناصر، ویرایشی جزئی شده است. از آن رو که اعتقاد دارم پیش از هر گونه نقد، فهم دقیق سخنان نویسنده و ارائه ترجمه‌ای

صحیح اولویت دارد، تنها در مواردی که این فهم اقتضا می‌کرد، پانویس‌هایی نیز برای تبیین بهتر سخن نویسنده افزوده‌ام که با علامت ستاره (*) مشخص شده‌اند. در انتها لازم می‌دانم از دکتر ولی عبدی که همکاری با من را پذیرفت و ترجمه نیمی از کتاب و نیز بازبینی ترجمه‌ام را به عهده گرفت، دکتر شادی ناصر که در طول کار پرسش‌های من درباره متن را پاسخ داد، استاد بزرگواریم دکتر مرتضی ایروانی نجفی و نیز همکار محترم دکتر محمدمهدی آجیلیان که بخشی از پیش‌نویس اولیه ترجمه را به دقت مطالعه کردند و من را از نظرات سودمندشان بهره‌مند کردند، و نیز از دکتر مهرداد عباسی برای گنجاندن این کتاب در مجموعه اسلام‌پژوهی و مطالعه سطر به سطر متن ترجمه و اعمال اصلاحاتی ارزشمند در متن تشکر کنم.

الهه شاه‌پسند

زمستان ۱۳۹۶